

Tenkte tanker:

John Stuart Mill

1806-1873

Det er først i de siste tiår at Mills «*størst mulig lykke til flest mulig*» virkelig har fått medhold (ref. 1). Først nå er hans nytteprinsipp blitt iverksatt. Nå, mer enn hundre år etter. Alle er blitt utilitarister. Kommunistene vifter med arbeidernes plakater: «*likhet for alle*». Fascistene stemmer i med sin rasistiske versjon: «*størst lykke til den rene rase*». Kvinnene roper: «*lik lønn for likt arbeid*». Og Ola Nordmann forsøker å ta vare på seg selv og sine.

STEIN SMAALAND

«*Størst mulig lykke for flest mulig*» (Mill).

Mill har satt spor innen flere filosofi-områder: etikk, metafysikk, logikk, vitenskapsfilosofi, der Bertrand Russell ble blant hans forsvarere (ref. 2), samt praktiske områder som psykologi, politikk og sosialøkonomi.

Mill mente at vi samler kunnskap ut fra våre erfaringer, og fulgte dermed i fotsporene til de tidligere, britiske empiristene, som Locke og Hume (ref. 3). Mill var dessuten liberalist, han trodde på individet, og ble etterhvert, ikke minst påvirket av sin venninne, diskusjonspartner og etter hvert kone, Harriet Taylor, en fanebærer for kvinnelig stemmerett og fødselskontroll.

En mulig ripe, i etterklokskapens ånd, er at Mill baserte mye av sin filo-

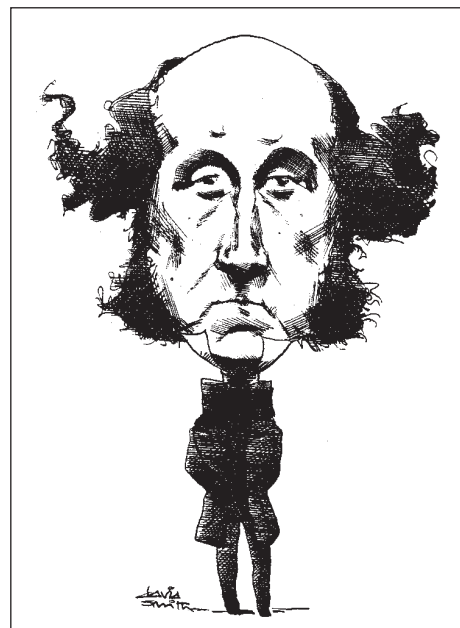
sofi på at en helhet kan skapes ut fra summen av delene. Dette kan vi se i hans argumenter for utilitarismen, der samfunnet oppnår sin lykke gjennom at individene søker sine individuelle lykker, samt innen sosialvitenskap der han utleder økonomiske og sosiale lover ut fra de underliggende psykologiske lover.

Oppvekst

Mill ble født inn i en høystatusfamilie i London. Faren, James Mill, var forfatter og politiker, og møtte utilitarismens gründer, Jeremy Bentham, da John var baby. Faren falt raskt for utilitarismens muligheter, og bestemte seg for å lære opp sitt eldste barn, av ni, for å bære utilitarismens sak videre. Unge Mill ble utdannet i hjemmet, isolert fra omverdenens farer og uviktigheter. Han hadde aldri fri. Ellers ville hans jevne arbeidsvaner bli brutt av en forståelse for lediggang (ref. 1).

Da Mill var tre år studerte han aritmetikk og gresk, da han var seks leste han Hume, da han var syv Platon, i original gresk, da han var åtte latin, algebra, og geometri, da han var tolv logikk.

Mill hadde en ekstremt tøff opplæring. Klokken seks ble han vekket for lesing. Han fikk aldri ferie. Poesi var forbudt og fantasi frarådet. Mill senior mente at private følelser skulle bli undertrykket, til fordel for offentlige uttrykk for sosiale bifall (ref. 1).

Først vinteren 1821 leste Mill Bentham, og han ble minst like frelst som sin far. Han definerte snart sitt mål; «*Fra nå av hadde jeg det som virkelig kan kalles en hensikt med livet - å bli en reformator for verden*» (ref. 4).

Det ultimate mål

«*To suverene mestre vil styre verden: smerte og nytelse. Det er alene for disse to å peke ut hva vi skal gjøre... Det er for disse to å beslutte hva som er riktig og hva som er galt... å forklare relasjonene mellom årsak og virkning...*» (ref. 5).

Benthams teser omfattet mange kvantiteter. Men ingen kvaliteter. Mills liberalisering av utilitarismen omfattet kvalitet og fremskritt. Det overordnede mål må være «*grunnfestet i menneskehetens interesser om fremskritt,*» fremholdt Mill. Inneholdt i denne notasjonen for nytelse ligger idéen om videreutvikling og forbedring. Her var Mill i frontlinjen for sin tid. Bare to år →

Definisjon av filosofi

Filosofiens grener;

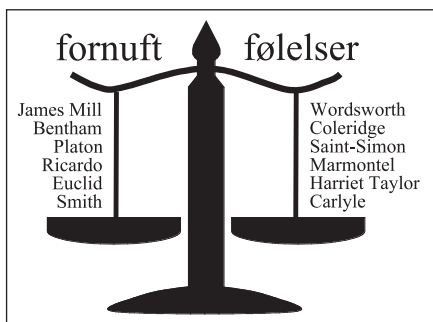
- a) metafysikk (læren om det oversanselige)
- b) epistemologi (kunnskapslære)
- c) etikk (morallære)
- d) estetikk (læren om skjønnheten)
- e) logikk (tenkningens lære)

Utilitarisme

filosofisk teori som hevder at alle handlinger må bedømmes basert på sin nytteverdi, dvs. den nytten de har eller kan ha for den enkelte og for samfunnet.

John Stuart Mills liv

- 1806 født i London
- 1809 faren innledet privatundervisningen med gresk og aritmetikk
- 1821 etter å ha lest Bentham, definerte Mill sitt livsmål
- 1826 intellektuell krise, brudd med Bentham
- 1861 publiserer «Utilitarism»
- 1865 Westminster Parlamentet-representant
- 1873 dør i Avignon, Sør-Frankrike

Figur 1: Fornuft, pluss følelser

før han publiserte «Utilitarianism» utgav Darwin «On the Origin of the Species» (ref. 6).

Følelser

Men lenge før dette, i sitt tyvende år opplevde Mill en intellektuell krise, av noen oppfattet som et nervøst sammenbrudd. Han spurte seg selv hva som ville skje når han hadde oppnådd sin hensikt, nådd sitt mål, jfr. over, når utilitarismen var blitt akseptert. Hva ble da meningen?

Han slet med svaret. Og langsomt, mens sikkert, forkastet han Benthams fornuftsbaserte utilitarisme. Bøtemiddelet var følelser.

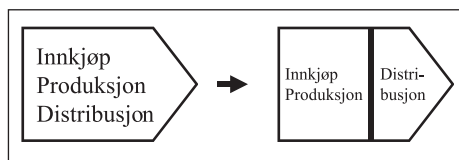
Mill trakk inn det han selv var blitt frarøvet i sin oppvekst; følelser, sannhet og skjønnhet, jfr. figur 1. Utdannelse, så vel som erfaring, bringer med seg en dypere forståelse av lykke. På denne måten hevet Mill utilitarismen over en ren kvantitativ kalkyle. Mill supplerte og justerte med at lykkens verdi også avhang av den følelse av velvære som individet føler. Men samtidig måtte vi også ta hensyn til andre. Tvang skulle heller ikke forekomme (ref. 1). I sine senere arbeider la Mill stadig mer vekt på følelsenes betydning;

«Så lenge en oppfatning er sterkt rotfestet i følelser, vil den bli styrket, ikke svekket, av kraftfulle motargumenter» (ref. 1).

Belønning

«Utilitarismen blir ansett som den første etiske filosofi som kunne anvendes i et moderne, komplekst, kommersielt samfunn» (ref. 1).

Utilitarismen er fremdeles, i dag, en rettesnor for de fleste forhandlinger på

Figur 2: Produksjon og distribusjon

arbeidsmarkedet, blant fagforeninger, i lønnsforhandlinger o.s.v. Utilitarismen er fremdeles den målestokk de fleste av oss bruker for å bedømme om en fordelingen av goder er riktig eller gal.

Latterlig oppblåste topplederlønninger sies å være «diktert av markedet». Mill påpekte det de fleste av oss i dag er enige om. Vi anvender utilitarismens grunnidé om en moralsk fordeling av goder når vi dømmer skyhøye fallskjermer og topplederlønninger.

Distribusjon

«Det eneste bevis vi har for at et objekt er synlig, er at vi ser det... Det eneste bevis vi har for at noe bør produseres, er at noen etterspør det» (ref. 1).

Da Mill nærmet seg de førti, ble han stadig mer opptatt av politisk økonomi. Adam Smiths «The Wealth of Nations» fra sytti år tidligere hadde ikke fått fotfeste i samfunnet. I Smiths samfunn var markedet fritt. Han hadde behandlet produksjon og distribusjon som en enhet, styrt av de samme grunnleggende, økonomiske naturlover.

Her gjorde Mill et håndgrep. Han delte produksjonen og distribusjonen i to, jfr. figur 2. Produksjonen, av arbeidskraft, av eiendom, av maskiner, av produkter, ble organisert i henhold til objektive naturlover, med sine absolutte grensebetingelser: råstofftilgang o.s.v. Men, for distribusjonen, for fordelingen av godene, var det helt andre lover som gjaldt. Da er det oppfatningene og følelsene til dem som bestemmer, som avgjør. Og disse lover varierer fra samfunn til samfunn, fra tidsalder til tidsalder.

Dermed ble begrepet moral en faktor.

Hvordan skal samfunnet fordele og omfordele godene? Hva skal være gratis? Skal de rike betale mer enn de fattige? Hva med skatt? Mills svar var

Filosofiske milepæler

29xx	kileskriften, billedskrift fra Mesopotamia (del av Irak)
27xx	hieroglyfer, skrifttegn fra Egypt
19xx	ritualer overføres fra Eurasia til Nord-India
1xxx	skriftspråk funnet i Kina
16xx	lydskrift (konsonanter) fra semittene, øst for Middelhavet
625	start av vestlig filosofi ved fødsel av Thales av Miletus
570	mulig fødsel av Lao Tzu, taoismens første tenker (500-400-tallet)
520	Confucius etablerer skole for sine tanker (*)
4xx	Buddhismen bryter med de tradisjonelle indiske tanker
399	Sokrates dømmes til døden
387	Platon etablerer Akademeia, vestens første universitet (*)
369	mulig fødsel av Chuang Tzu, taoismens andre tenker (*)
335 fvt.	Aristoteles grunnlegger Lyceum skolen (*)
249 evt.	nytaoismens Wang Pi dør 24 år
400	St. Augustine skriver «Confessions», underlag for kristen teologi
1126	Averroes fødes i cordova, muslimsk Spania
1323	Aquinas filosof opphøyes til helgen førtini år etter sin død
1641	Descartes publiserer «Méditations», starten på moderne filosofi (*)
1740	Humes empirisme presenteres i «Treatise of Human Nature» (*)
1781	Kants «Kritik der Reinen Vernunft» gjenopplivet filosofien (*)
1807	Hegel publiserer «The Phenomenology of Mind» (*)
1838	Kierkegaard, eksistensialismens far, mister sin far (*)
1859	Darwins evolusjonsteori publiseres (*)
1861	Mill publiserer «Utilitarianism», en liberalisering av nytteprinsippet (*)
1903	Russell utgir sin første bok «The Principles of Mathematics» (*)
1919	bekreftelse av Einsteins relativitetsteori skaper hysteri (*)
1921	Wittgenstein påstår han har funnet den endelige løsningen på filosofien (*)
1938	«Logic: The Theory of Inquiry» samler Deweys progressive idéer
1943	Maslows behovshierarki publiseres i Psychological Review (*)
1960	McGregor publiserer «The Human Side of Enterprise»
1993	Deming etterlater seg «The New Economics»
1994	Næss mottar Mahatma Gandhi's ikke-volds pris (*)

*: presentert i «Tenkte tanker»-serien

Mer informasjon om ledelse og kvalitet?

Send spesifisert ønske til

ledelse@deming.no

Ledelse og kvalitet

nytteprinsippet. Dermed ble nytteprinsippet verktøyet for arbeidsmarkedet, for det frie markedet, for lønnsforhandlingene.

Mill ble den første økonomiske liberalist. □

«*Demokratiet vil utarte til et flertallstyranni, dersom ikke mindretallets rettigheter blir trygget*» (Mill).

Referanser

- 1: «*J. S. Mill in 90 Minutes*», 2002, Paul Strathern
- 2: «*Tenkte tanker: Bertrand Russell*», L&L nr. 10-2002
- 3: «*Tenkte tanker: David Hume*», L&L nr. 8-2001
- 4: «*Autobiography*» (1873, J. S. Mill), 1989, Penguin Classics
- 5: «*Introduction to the Principles of Morals and Legislation*», Jeremy Bentham, 1970, OUP, red: Burns og Hart
- 6: «*Tenkte tanker: Charles Darwin*», L&L nr. 1-2002
- 7: «*Utilitarianism*» (1861, J. S. Mill), 1979, Hackett PC
- 8: «*Principles of Political Economy*», 1848, J. S. Mill